

Verbien aspektit ja objektin sijanmerkintä: vertailua suomen ja venäjän välillä¹

Kysymyksenasettelut

Päätarkoituksemme tässä artikkelissa on aspektin yleisen teorian kannalta verrata suomen objektin sijanmerkintää ja venäjän aspektinmerkintää. Yritämme selvittää, missä määrin nämä kaksi näennäisesti hyvin erilaista muoto-opillista keinoa palvelevat samaa syntaktis-semanttista funktiota, aspektia. Käsittelemme myös suomen objektin sijanmerkinnän muita kuin aspektiin liittyviä tehtäviä, erityisesti silmällä pitäen niiden suhteita venäjän vastaaviin ilmiöihin.

Edelleen kosketelemme lyhyesti eräitä suomalais-venäläisiä samankaltaisuuksia eksistentiaalilauseiden kieliopillisen subjektin sijanmerkinnässä. Molemmissa kielissä esim. transitiivilauseiden objektit ja eksistentiaalilauseiden subjektit merkitään sijoilla hyvinkin samantyyppisesti. Nämä lause-tyypit ovatkin pitkälle kuvattavissa samoilla sijanmerkintäsäännöillä, eikä niitä siksi tulisi tarkastella toisistaan erillään (vrt. myös Ikola 1972, Wiik 1974 ja Karttunen 1975).

Venäjän aspekteja ja suomen objektia kuvattaessa törmää ongelmiin, jotka ovat ilmeisiä ja jotka kuuluvat kaikkein vaikeimpiin, mitä näiden kielten kieliopissa tapaa. Molemmista ilmiöistä on paljon kirjallisuutta. Onkin tähdennettävä, että tämän artikkelin kattavuus on melko suppea. Keskitymme käsittelemään venäjän ja suomen kaikkein silmäänpistävimpiä aspektin ilmaisemiseen liittyviä yhteisiä piirteitä. Monet erikoistapaukset jäävät käsittelymme ulkopuolelle.

¹ Tämä artikkeli valmistui tammikuussa 1975; jälkeenpäin olemme tehneet siihen vain pikku korjauksia. Haluamme kiittää seuraavia henkilöitä heidän esittämistään näkökohdista: Danuta Ciasnocha, Jelena Dahl, Auli Hakulinen, Elena Hellberg, Osmo Ikola, Gunnar Jacobsson, Mikko Korhonen ja Olof Paulsson.

Aspektin teoriaa

Aspektia pidetään tavallisesti kaksijakoisena, verbin ilmaiseman tekemisen keston ja/tai sen tulokellisuuteen perustavana oppositiona. Tällöin puhutaan joko duratiivisesta ja ei-duratiivisesta tai imperfektiivisestä ja perfektiivisestä aspektista. Käytämme jatkossa jälkimmäistä terminologiaa.

Venäjässä aspektit merkitään verbinsisäisten affiksien tai foneemivaihteluiden avulla. Äsken mainitun aspektin perusteorian mukaan aspektit ovatkin erityisesti verbien muotooppiin kuuluva kategoria. Mutta toisaalta samaa imperfektiivisen (tuloksetoman) ja perfektiivisen (tulokellisen) tekemisen eroa ylläpidetään suomessa ja muissa itämerensuomalaisissa kielissä suoran objektin akkusatiivi/partitiivi -oppositiolla, jolloin partitiivi usein vastaa venäjän imperfektiivistä aspektia ja akkusatiivi venäjän perfektiivistä aspektia:²

(1) On <i>otkryl dver</i> ?	(= (2)) (perf.)
(2) Hän avasi <i>oven</i> .	
(3) On <i>stroil dom</i> .	(= (4)) (imperf.)
(4) Hän rakensi <i>talaa</i> .	
(5) On <i>postroil dom</i> .	(= (6)) (perf.)
(6) Hän rakensi <i>talon</i> .	

Aloitamme pohtimalla aspektia yleiseltä kannalta. Lähdemme liikkeelle Dahlin (1974) ehdottomasta tulkinnasta, joka osittain perustuu v. Wrightin (1963) tekemisen ja muutoksen logiikkaan. Dahlin artikkelissa (1974) perfektiivisen ja imperfektiivisen aspektin ero eksplikoidaan suhteuttamalla aspektit käsitteisiin TILA (engl. state), TAPAHTUMA (event), PROSESSI (process), AKTI (act) ja TOIMINTA (activity).

TILA toimii tässä primitiivikäsitteenä, ja muut käsitteet johdetaan siitä. Jokaisen tilan alku ja loppu määrittää TAPAHTUMAN. Kaksiarvoisen logiikan mukaan näin ollen seuraa, ettei tapahtumilla ole ajallista ulottuvuutta. PROSESSIT tulkitaan (hiukan yksinkertaistaen) tapahtumien sarjoiksi.³ AKTI viittaa tapahtuman ja TOIMINTA prosessin intentionaaliseen aikaansaamiseen.

² Suomen objektinmerkinnän ja slaavilaisten kielten aspektijärjestelmien yhtäläisyyksistä on huomautettu aiemminkin. Vrt. Denison (1957), joka esittää katsauksen varhempaan kirjallisuuteen, sekä Vahros (1959), joka käsittelee seikkaperäisemmin eräitä yhtäläisyyksiä ja eroja.

³ Tarkasti ottaen tämä pätee vain iteratiivisiin verbeihin tyyppiä *koputtaa, tippua*.

Aktit ja tapahtumat eroavat toiminnoista ja prosesseista kahdella tärkeällä tavalla:

- (7) Aktit ja tapahtumat ovat PUNKTUAALISIA, so. vailla ajallista ulottuvuutta (kun sen sijaan toiminnot ja prosessit ovat kestollisia), ja
- (8) koska aktien ja tapahtumien määritelmä nojaa siihen, että ne päättyvät tilaan, akti ja tapahtuma LOOGISESTI IMPLIKOIVAT (päättös)tilan syntymistä.

Tällä käsitejärjestelmällä voidaan esittää seuraava keskeinen yleistys. Perfektiiviset lauseet (so. perfektiivisen verbaaliaspektin sisältävät venäjän lauseet tai aspektuaalisesti käytetyn akkusatiiviobjektin sisältävät suomen lauseet) viittaavat akteihin ja tapahtumiin, kun taas imperfektiiviset lauseet (so. imperfektiivisen verbaaliaspektin tai aspektuaalisen partitiiviobjektin sisältävät lauseet) viittaavat toimintoihin ja prosesseihin (sekä lisäksi tiloihin).⁴

Täten perfektiiviset lauseet (1,2) yllä viittaavat aktiin ”aiheuttaa, että ovi avautuu”, kun taas imperfektiiviset lauseet (3,4) viittaavat toimintaan ”suorittaa talonrakennusta”. Periaatteen (8) mukaan lauseet (1,2) sisältävät implikaation ”ovi on auki”, mutta (3,4) eivät välttämättä implikoivat ”talo on olemassa”. Periaatteen (7) mukaan toisaalta vain (3,4), mutta eivät (1,2), voivat esiintyä yhdessä sellaisten duratiivisten ajan adverbiaalien kanssa kuin *minuutin, tunnin, kaksi tuntia, päivän*. Tämä on sen perinteisen havainnon eksplikaatio, että imperfektiivisten lauseiden fokus on itse toiminnassa, kun taas perfektiivisten lauseiden fokus on toiminnan tuloksessa.

Perfektiivisillä lauseilla (5,6) on eri implikaatiot ja eri ajan adverbiaaleja koskevat myötäesiintymäominaisuudet kuin lauseilla (3,4), ja täten (5,6) ovat rinnastettavissa akteihin viittaaviin lauseisiin (1,2). Toisaalta (5,6) pintapuolisesti katsoen näyttävät viittaavan toimintoihin samaan tapaan kuin (3,4). Tämä tuntuu ristiriitaiselta.

Kaikki lauseet (3–6) ovat siinä suhteessa rajoitettuja, että niillä on mahdollinen PÄÄTÖSTILA, nimittäin ”on olemassa talo”. Parien (3,4) ja (5,6) ratkaiseva ero on siinä, että päätöstila saavutetaan ja on FOKAALINEN jälkimmäisen parin lauseissa. Lauseissa (3,4) taas päätöstila on vain

⁴ TILAT ryhmittyvät TOIMINTOJEN pikemminkin kuin AKTIEN kanssa, koska TILOILLA ei voi olla päätöstiloja; ne voivat vain päättyä muutoksen aiheuttavaan TAPAHTUMAAN.

AIOTTU tai LATENTTI. Tämä ero käy syntaktisestikin ilmi seuraavista yhdyslauseista.

- (9) On *stroil* dom i on seičas gotov.
 (10) On *stroil* dom, no on ešče ne gotov.
 (11) On *postroil* dom i on seičas gotov.
 (12) *On *postroil* dom, no on ešče ne gotov.
 (13) Hän rakensi *taloa* ja nyt se on valmis. (= (9)) (imperf.)
 (14) Hän rakensi *taloa*, mutta se ei ole vielä valmis. (= (10)) (imperf.)
 (15) Hän rakensi *talon* ja nyt se on valmis. (= (11)) (perf.)
 (16) *Hän rakensi *talon*, mutta se ei ole vielä valmis. (= (12)) (perf.)

Imperfektiiviset lauseet kuten ensimmäiset virkkeissä (9, 10, 13, 14) eivät välttämättä implikoiv, että päätöstila on saavutettu, ja siksi niitä voidaan jatkaa kahdella tavalla: päätöstila voidaan ilmoittaa joko saavutetuksi tai saavuttamattomaksi. Mutta virkkeiden (11, 12, 15, 16) ensimmäiset perfektiiviset lauseet edellyttävät saavutetuksi päätöstilan "on olemassa talo". Täten (12, 16) ovat epäkieliopillisia, koska niiden jälkimmäiset todenvastaiset lauseet kieltävätkin päätöstilan saavuttamisen.

Dahlin (1974) kuvaus perustui totuusarvosemantiikkaan (malliteoreettiseen semantiikkaan). Tavoitteena oli toisin sanoen luonnehtia jokaiselle lauseelle *S* joukko sellaisia ajankohtia *t*, että *S* on tosi ajankohtana *t*. Dahlin artikkelissa (1975) lähdetään toisenlaisesta semanttisesta teoriasta, konstruktiiivisesta semantiikasta. Teemme seuraavassa selkoa tästä siltä osin kuin käsiteltävän aiheen kannalta on tarpeen.

Konstruktiiivisen semantiikan perusajatus on se, että väitöslauseet ovat KÄSKYJÄ rakentaa malli maailmasta. Tämä voidaan helposti tulkita väärin muunnokseksi "naiivista kuvateoriasta", jonka mukaan lauseet (tai propositiot) ovat isomorfisia todellisuuden kanssa. Siksi on syytä tähdentää, että on kaksi eri asiaa sanoa "on jonkin malli" ja "on käsky rakentaa malli jostakin".

Totuusarvosemantiikan ja konstruktiiivisen semantiikan perusero voidaan hahmottaa seuraavalla tavalla. Edellisessä teoriassa (atominen) lause yhdistyy funktioon tai operaatioon, joka määrittää lauseelle totuusarvon suhteessa jokaiseen mahdolliseen maailmaan. Konstruktiiivisen semantiikan mukaan taas lauseet yhdistetään operaatioon, joka vanhasta mallista lähtien rakentaa uuden mallin maailmasta. Vanha malli vastaa tällöin puhetilanteen ja kielellisen kontekstin presupponoitua ainesta. Yhdyslausei-

den kuvauksessa erot totuusarvo- ja konstruktiivisen semantiikan välillä ovat vähäisemmät (propositionaalisen ja predikaattikalkyylin näkökulmasta katsoen).

Teorioiden ero ilmenee ehkä parhaiten indefiniittisissä nominilausekkeissa (predikaattilogiikassa: eksistentiaalisesti kvantifioiduissa ilmauksissa). Konstruktiivisen semantiikan kannalta indefiniittinen NP tavallisesti tulkitaan käskyksi esitellä tai tuoda malliin mukaan tiettyjä ominaisuuksia omaava uusi elementti.

Naiivista kuvateoriasta poiketen konstruktiivinen semantiikka olettaa, että on olemassa funktionaalisesti erilaisia käskyjä, jolloin vain kaikkein konkreettisimmat suoranaisesti laativat ”kuvia” tai tarkemmin sanoen ikoneja todellisuudesta. Abstraktisemmat käskyt toimivat eräänlaisina mallinrakentamisen yleisohjeina – toisin sanoen ne eivät rajoitu vain yhteen yksityiseen malliin. Tämä vastaisi luonnollisten kielten geneerisiä lauseita.

Tyypilliseksi esimerkiksi kielellisestä diskurssista otamme kertovan tekstin, jossa sarja todellisia tai kuviteltuja tapahtumia suhteutetaan toisiinsa. Tällaista tekstiä voi verrata joukkoon ohjeita, jotka määrittävät vaikkapa nukketatteriesityksen tai shakkipelin jälkikuvauksen. Yksittäistä shakkipeliä voi kuvata rakentamalla shakkilaudan (tai piirtämällä kaavion), joka vastaa pelin jokaista tilaa. Tällainen kuvaus koostuu siis sarjasta perättäisiä malleja.

Kuvaus on kuitenkin paljon valaisevampi ja taloudellisempi jos se koostuu toisaalta alkutilasta, toisaalta sarjasta operaatioita (siirtoja), jotka alkutilasta lähtemällä luovat uusia tiloja. Alkutila ja operaatiot muodostavat dynaamisen mallin. Samalla tavoin nukketatteriesitystä voi kuvata ilmoittamalla (a) osallistujat ja niiden alkutilat, sekä (b) suoritettavat muutokset. On siis olemassa kahdenlaisia mallinrakentamisen ohjeita: ”staattisia” ohjeita, jotka kuvaavat tiettyjä alkutiloja, ja ”dynaamisia” ohjeita, jotka luovat uusia tiloja.

Äsken sanottu liittyy suoranaisesti aspektien logiikkaan. Malliteoreettisessa semantiikassa TAPAHTUMAN määrittävät sen edellä ja sen jäljessä olevat TILAT. Konstruktiivisessa semantiikassa taas tarkastelemme ongelmaa toiselta kannalta: TAPAHTUMA on TILAN transformaatio toiseksi TILAKSI. TAPAHTUMAA kuvaava lause on dynaaminen ohje, so. ohje joka muuttaa TILAN toiseksi TILAKSI. Ajatellaamme vaikkapa seuraavaa lausetta.

(17) Ikkuna aukeaa.

von Wright kuvaa tämän lauseen merkityksen kaavalla $-pTp$, jossa p

on 'Ikkuna on auki' ja *T* on 'ja sitten', toisin sanoen 'Ikkuna ei ole auki ja sitten se on auki'. Tässä kuvauksessa ei ole mitään ratkaisevaa eroa alkutilan ja tulostilan välillä. Meidän kuvauksessamme alkutila kuuluisi malliin, joka on presupponoitu lauseen tuottamishetkellä. Tämä ominaisuus ilmenee leikinlaskuista tyyppiä (18).

- (18) Oletko lakannut pieksemästä vaimoasi?
(jossa presupponoidaan, että joskus olet piessyt vaimoasi).

Väite, että perfektiivinen aspekti ilmaisee TAPAHTUMAN pikemmin kuin TILAN, TOIMINNAN tai PROSESSIN, siirtyy nyt uuteen, konstruktiiivisen semantiikan mukaiseen teoriaan väitteenä, että perfektiiivisen aspektin sisältävät lauseet ovat "dynaamisia ohjeita".

Dahlin artikkelissa (1974) esitettiin, että perfektiiivisesti käytetyn verbin sisältävät lauseet kuvaavat tapahtumia tai akteja, jotka ovat vailla ajallista ulottuvuutta (so. jotka ovat punktuaalisia). Myönnettiin kyllä, että tällaisia lauseita voi toisinaan käyttää kuvattaessa ajallisen ulottuvuuden omaavia asiointiloja, mutta väitettiin, että tällöinkin joko (a) fokus kohdistuu prosessin ja toiminnan päätöstilaan, tai (b) "ollaan oleinaan", ettei prosessilla ja toiminnalla olekaan ajallista ulottuvuutta.

Jälkimmäinen väite (b) saattaa näyttää perusteettomalta. Konstruktiiivinen semantiikka tarjoaa meille paremman vaihtoehdon sen perustelemiseksi. Käytettäessä perfektiiivistä verbiä minimaalinen malli maailmasta sisältää kaksi tilaa, alkutilan ja tulostilan. Ulkomaailmassa saattaa hyvinkin olla myös näiden välisiä tiloja, mutta nämä ovat mallin kannalta irrelevantteja. Alku- ja tulostilan välistä siirtymää käsitellään toisin sanoen analysoimattomana hyppäyksenä. Ohje on yksinkertaisesti: siirry uuteen tilaan sellaisen-ja-sellaisen transformaation kautta. Tämä näyttää pitävän hyvin yhtä esim. Forsythin perfektiiivisen aspektin luonnehdinnan kanssa. Hän määrittelee perfektiiivisen aspektin perusmerkityksen näin: totaalinen tapahtuma tarkasteltuna suhteessa yhteen yksittäiseen siirtymään (Forsyth 1970).

Kaikkien venäjän perfektiiivisten verbien perusmerkityksiä ei kuitenkaan voi analysoida käyttämällä kuvausyksikkönä siirtymää tilasta toiseen (vrt. myös Dahl 1974). Esim. monet momentaaniset verbit tyyppiä *mignut* 'räpäyttää silmiään' ja *podprygnut* 'hypätä' viittaavat TAPAHTUMIIN, mutta eivät kuitenkaan edellytä muutoksia ulkomaailmassa vallitsevilla asiointiloissa. On muitakin ongelmallisia verbiryhmiä, esim. *po-*prefiksillä muodostetut verbit kuten *počitat* 'lukaista' ja *poguljat* 'mennä

kävelylle'. Jälkimmäiset verbit ovat poikkeavia esiintyessään yhdessä duratiivisten ajan adverbiaalien kanssa, vrt. *poguljat' čas* 'kävellä tunti'. Vastaavanlaisia tapauksia olisi myös helppo esittää suomen kielestä.

Mikä on yhteistä näille kaikille perfektiivisille verbeille? Forsyth (1970, s. 10) esittää yleistyksen, joka sopii hyvin ehdottamaamme semanttiseen viitekehykseen: "Each perfective verb denotes an action which is a new event, bringing about or at least marking the transition to a new state of affairs, and thus carrying the narrative forward."

Näiden yleisten alkupohdintojen jälkeen siirrymme nyt yksityiskohtaisempaan venäjän ja suomen väliseen vertailuun.

Aspektit suomessa ja venäjässä

Yleisesti ottaen venäjän verbiaspektit ja suomen objektin aspektuaalinen sijanmerkintä ovat funktionsa puolesta hyvin samankaltaisia. Peruspiirteiltään molemmat järjestelmät ovat yllä käsitellyn semanttisesti ja loogisesti tärkeän eron edustumia. Mutta on myös eroja: suomessa ei esim. aina ole akkusatiiviobjektia vastaamassa venäjän perfektiivistä aspektia. Näin on seuraavissa lauseissa.

(19) Hän ampui *sutta*. (= (20))

(20) On *vystrelil v volka*.

Lauseessa (19) on partitiiviobjekti, mutta lauseessa (20) perfektiivinen aspekti. Akkusatiiviobjekti tuottaa tietenkin toisenlaisen merkityksen, vrt. (21).

(21) Hän ampui *suden*. (= (22))

(22) On *zastrelil volka*.

Mikä on lauseiden (19) ja (21) ero? Molemmat kuvaavat tiettyjä tuloksia. (19):n mukaan ammutaan laukaus, joka mahdollisesti osuu suteen. (21):n mukaan taas ammutaan laukaus, joka tappaa suden. Lauseiden ero on se, implikoiko toiminta RATKAISEVAA MUUTOSTA OBJEKTISANAN TARKOITTEEN TILASSA.⁵ (21):ssä tappava vaikutus, suden kuoleminen, on se ratkaiseva muutos objektin tilassa, joka laukaisee akkusatiivin, ja tätä muutosta ei ole (19):ssä. Niitä tapauksia, missä objektisanan tarkoite kokee ratkaisevan tilanmuutoksen, voidaankin pitää suoran

⁵ Jatkossa käytämme toisinaan lyhyiden vuoksi ilmausta "muutos suoran objektin tilassa" (pro oikeampaa "muutos suoran objektin tarkoitteen tilassa").

objektin kaikkein selvimpinä ilmentyminä. Kenny (1963) määrittelee toiminnan objektin (semanttisena käsitteenä) siksi, joka muuttuu toiminnan vaikutuksesta. Konstruktiivisen semantiikan mukaan suora objekti on se malliin sisältyvä elementti, joka ensisijaisesti kokee muutoksen siirryttäessä tilasta toiseen.⁶

Ilmeisesti on vaikeaa tarkasti eksplikoida käsitettä ”ratkaiseva tilanmuutos suoran objektin tarkoitteessa”. Ajatelkaamme vaikkapa seuraavia lauseita.

- (23) Hän rakensi *talon*.
- (24) Lumi peitti *maan*.
- (25) Lumi peitti *maata*.
- (26) Hän löi *pellon*.
- (27) Hän löi *palloa*.
- (28) Hän nosti *päänsä* pystyyn.
- (29) Hän nosti *päättään*.

Tämä lyhyt korpus osoittaa selvästi, ettei tällä käsitteellä ole mitään luontaista sisältöä kontekstista irrallaan (vrt. myös Denison 1957). Lauseessa (23) implikaatio on ”talo on valmis”. (24) eronnee (25):stä, sillä se edellyttää, ettei maa ennen ollut lumen peitossa. (26) mutta ei (27) implikoiki, että pallo siirtyi jonnekin, ja (28) verrattuna (29):ään edellyttää, että pään liike jossain mielessä päättyi.

Kysymykseen, mikä kelpaa akkusatiivin aiheuttavaksi ratkaisevaksi tilanmuutokseksi suoran objektin tarkoitteessa, ei siis voi vastata kertakaikkisesti. Tämä voidaan päätellä vain viittaamalla kunkin verbin ominaismerkitykseen sekä pragmaattiseen tietoon maailmasta ja verbien ilmaismien toimintojen mahdollisista tuloksista. Käsite ”ratkaiseva tilanmuutos” on myös suuressa määrin riippuvainen kulloisestakin puhetilanteesta. Tiettyllä verbin ja objektin liitolla voi näin olla useita tulkintoja siitä, mikä on ratkaiseva tilanmuutos, mikä ei. Siten lause (30):

- (30) Hän ampui suden puutarhasta.

ei tietenkään samaan tapaan kuin (21) edellytä, että susi kuoli. Implikaationa on sen sijaan, että susi peloteltiin pois, ja tämä lokaalinen muutos painottuu adverbiaalinen elatiivisijan myötä. Mutta toisaalta ”ratkaisevan tilanmuutoksen” paljolti verbikohtainen, pragmaattinen

⁶ Tämä koskee sekä kohde- (engl. affected) että tulosobjekteja (engl. effected). Jälkimmäisessä tapauksessa kyseinen muutos on non-eksistenssistä eksistenssiin.

ja puhetilanteeseen kytkeytyvä luonne ei tee tyhjäksi sitä yleistystä, että akkusatiivi ilmaisee JONKINLAISEN ratkaisevan muutoksen. Tätä ei partitiivi ilmaise.

Tämä käsitys⁷ akkusatiivin ja partitiivin opposition luonteesta riittää kattamaan tai selittämään suurimman osan niistä tapauksista, jotka perinteisissä kieliopissa luetellaan erikseen joko akkusatiivi- tai partitiiviobjekteina. Näin muodoin on luonnollista, että kiellon vaikutusalueella olevat objektit saavat partitiivin. Määritelmän mukaisesti kielletyt toiminnot eivät vaikuta objekteihinsa. Samalla tavoin ominaismerkitykseltään irresultatiiviset verbit yhdistyvät partitiiviobjekteihin, vrt. *jatkaa, noudattaa, ajaa takaa, seurata* ym. Vastaava pätee moniin psykologisiin verbeihin, so. verbeihin, jotka viittaavat mentaaliin toimintoihin tai subjektiivisiin tunnetiloihin ja mielenilmaisuihin. Nämä verbit eivät yleensä johda muutoksiin objektisanojen tarkoituksissa, ja täten objektit ovat partitiivissa (vrt. *rakastaa, vihata, ihailta, kaivata, valittaa, syyttää* ym.).⁸ Näiden verbien objektit ovat partitiivissa myös siinä tapauksessa, että toiminta muuten on perfektivistä luonteeltaan, so. toiminta on päättynyt. Vastaavissa venäjän lauseissa voi tällöin olla perfektiivinen verbi, vrt. (33).

(31) Hän rakasti *minua* kaksi vuotta.

(32) Hän syytti *minua* lahjomisesta.

(33) On *obvinil* menja v vzatočničestve. (= (32))

Niitä psykologisia verbejä, joitten merkitys on luontaisesti subjektiivinen ja emotiivinen, voisi siis objektin sijanmerkinnän suhteen pitää erikoistapauksena siitä yleistyksestä, että suomen akkusatiivi esiintyyäkseen edellyttää muutosta objektin tilassa.

Mutta eräät toiset psykologiset verbit jäävät ongelmallisiksi. Tämä koskee erityisesti havaintoverbejä *nähdä* ja *kuulla*, jotka eräissä puhekielissä tapauksissa ilman kovin selvää merkityseroa saavat sekä akkusatiivittain partitiiviobjektin, vrt. *Näin Makkosta* ja *Näin Makkosen*. Denison (1957) yrittää johtaa nämäkin akkusatiivit yllä mainitusta yleistyksestä väittäen, että akkusatiivin laukaiseva tilanmuutos olisi objektin tarkoituksen

⁷ Luonnehdintamme ei suinkaan ole uusi, vaan se liittyy läheisesti useihin aiempiin kuvauksiin. Vrt. erityisesti Sadeniemi (1929), G. Karlsson (1957), Denison (1957) ja Yli-Vakuri (1973).

⁸ Akkusatiiviobjekttejäkin esiintyy joskus, vrt. Eino Leinin *Hän rakasti minut rappiolle*. Akkusatiivin on aiheuttanut selvä muutos objektin tarkoituksessa, joka vielä painottuu suuntasijaisen adverbialin *rappiolle* myötä.

ilmestyminen puhujan näkö- tai kuulopiiriin. Ensi ajattelemalta tämä selitys näyttää pitävän huonosti yhtä sen vaatimuksen kanssa, että muutos koskisi objektia. Perustuuhan Denisonin selitys muutokseen subjektin (perkeptiivisessä) kentässä. Denisonin näkemys saattaa kuitenkin saada lisätukea siitä seikasta, että *muistaa* ja *tuntee* tavallisesti esiintyvät akkusatiiviobjektillisina. Näidenkin verbien kohdalla muutos näyttää liittyvän nimenomaan subjektiin — mikä muistetaan oli aiemmin subjektihenkilön kannalta tiedostamatonta, ja mikä tunnetaan oli tuntematonta.

Jos akkusatiivi ilmentää ratkaisevia muutoksia, käy myös ymmärrettäväksi, miksi ne verbit ovat partitiiviobjektillisiä, jotka ilmaisevat toiminnan suuntaa tai mihin toiminta kohdistuu. Englannissa, venäjässä ja muissa kielissä tämänlaiset suorat objektit usein vaihtelevat prepositio-objektien kanssa, ja vastaava rakenne on partitiivin ohessa mahdollinen vaihtoehto suomessakin (vrt. Yli-Vakkuri 1973).

(34) Hän koputti *ovea* ~ *oveen*.

(35) Jalat tapasivat *pohjaa* ~ *pohjaan*.

(36) Hän läimäytti piiskalla saappaansa *vartta* ~ *varteen*.

Tällainen partitiivin käyttö on selitettävissä siihen tosiseikkaan vedoten, että suuntautuminen johonkin tai johonkin kohdistuminen ei välttämättä edellytä tuloksia tai muutoksia objektin suhteen. Voidaan panna merkille, että verbin ilmaiseman toiminnan pelkkä loppuun saattaminen ei tässä riitä laukaisemaan akkusatiivia.⁹

On siis ilmeistä, että suomen akkusatiivisääntö on hyvin yleinen. Akkusatiivi ilmentää ratkaisevan muutoksen objektisanan tarkoitteen tilassa, joskin käsite ”ratkaiseva muutos” on suuresti riippuvainen verbin ominaismerkityksestä sekä pragmaattisista ja (puhe)tilanteisista tekijöistä. Toiminnan loppuun saattaminen ja sen ajallinen kesto ovat vähämerkityksisiä akkusatiivin laukaisijoina objektisanan tarkoitteen ratkaisevaan tilanmuutokseen verrattuna.

Nyt voimme panna merkille kaksi eroa venäjän ja suomen aspektijärjestelmien välillä. Ensinnäkin suomen aspektiero on voimassa vain suoran

⁹ On kiintoisaa arvailla, onko olemassa ”perustyypisiä” ja ehkä universaalisiaakin piirteitä sijojen käytössä. Akkusatiivilla saattaa olla yksi tällainen käyttö, nimittäin ”sen ilmoittaminen, mikä muuttuu”. Tämä hypoteesi eroaa Filmoren ja muiden esittämästä sijakieliopista, joka perustuu abstraktisiin (syvä)sijoihin. Ei välttämättä tarvitse olla rajallista määrää semanttisia primitiivejä, joitten avulla kaikki todetut sijojen käytöt ja merkitykset voitaisiin luokitella. Pikemminkin sijojen käyttö pyrkisi ryhmittymään tiettyjen perustyypien ympärille.

objektin sisältävissä lauseissa,¹⁰ tarkemmin sanoen vain niissä tapauksissa, missä ratkaiseva tilanmuutos on mahdollinen. Suomen aspektijärjestelmä on siten kattavuudeltaan paljon suppeampi kuin venäjän, jossa aspektiero on mahdollinen lähes jokaisessa verbissä. Toiseksi suomen akkusatiivilla on suppeampi distribuutio kuin venäjän perfektiiivisellä aspektilla.

Nämä erot korreloivat tietenkin hyvin opposition morfologisten edustumien kanssa. Venäjässä aspektien ero koskee verbin toimintaa *per se* ja siksi aspektit merkitään luontevimmin verbissä (affikseina tai foneemivaihteluina). Suomessa taas aspektien ero liittyy suoranaisesti objektin referenssiin ja merkitykseen, ja siksi aspektien luonnollinen morfologinen ilmenemispaikka on objektikonstituentti.

Tässä yhteydessä on syytä panna merkille, että sama toiminta voidaan esittää sekä partitiivi- että akkusatiiviobjektilla sen mukaan, miten objektisana valitaan. Siten lauseen (19) toiminta voidaan myös esittää lauseena (37), jossa objekti on akkusatiivissa.

(19) Hän ampui *sutta*.

(37) Hän ampui *laukauksen* kohti *sutta*.

Suomen kieliopeissa esitetään toisinaan, että akkusatiivin perusedellytys on se, kohdistuuko verbin toiminta objektin koko tarkoitteeseen vai ei. Tämä tekijä on kyllä joskus relevantti (vrt. al.), mutta ei tapauksissa tyyppiä (19). Objektin sijanmerkinnän ensisijainen semanttinen ilmaisutehtävä on aspektuaalinen, ei kvantitatiivinen.

Aspektien vertailun jälkeen otamme seuraavassa puheeksi objektin sijanmerkinnän muut funktiot. Aloitamme suomesta.

Suomen objektin sijanmerkinnän muut funktiot

Perussäännön mukaan objekti on partitiivissa lauseissa, jotka ovat muodoltaan kieltäviä, vrt. (38, 39). Mutta melko usein eräänlainen semanttinen kieltö on tarpeeksi voimakas laukaistakseen partitiiviobjektin. Tällaiset partitiiviobjektit esiintyvät etenkin kun kieltävä vastaus on odotettu tai presupponoitu tai kun objektirakenne on semmoisten sanojen vaikutusalassa kuin *hankala, vaikea, tuskin*, vrt. (40—43). Toisaalta akkusatiiviobjekti on joskus mahdollinen muodollises-

¹⁰ Poikkeuksen tästä väitteestä muodostavat kuitenkin objektinsukuiset määritteet. Ne eivät (ainakaan semanttisesti) ole puhtaita objekteja, mutta toisaalta ne eivät (ainakaan muodollisesti) ole tyyppisiä adverbiaalejakaan.

tikin kieltävissä lauseissa, joihin odotetaan tai presupponoidaan myönteistä vastausta, vrt. (44).

- (38) Hän ei rakentanut *taloa*.
- (39) Hän ei avannut *ovea*.
- (40) Oletko tehnyt *yhtään hyvää tekoa*?
- (41) Näetkö *tuota kukkulaa* tuolla?
- (42) On vaikea rakentaa *taloa*.
- (43) Tuskin hän oli rakentanut *taloa*.
- (44) Eikö tehtäisi *kalamatka*?

Partitiivin ja akkusatiivin jakaumaan vaikuttavat siis semanttiset (vrt. G. Karlsson 1957), tekstuaaliset ja pragmaattisetkin tekijät, ei pelkkä muodollinen kiello.

Jos yllä sanotun hengessä hyväksymme sen, että objektin sijavaihtelun pääkriteeri on aspekti (objektin tarkoitteen tilanmuutos), voidaan todeta, että (muodollisesti tai semanttisesti) kiellettyjen lauseiden objektien sijanmerkintä on johdettavissa suoraan tästä. Aspektuaalinen yleissääntö edellyttää näissä tapauksissa partitiivia, koska toiminta *per definitionem* ei millään tavoin voi vaikuttaa objektisanan tarkoitteen tilaan. Ikola (1972) viittaakin tällaisen yleistyksen mahdollisuuteen; vrt. myös Sadeniemi (1929).

Tässä kohden suomi eroaa venäjästä. Vaikka joskus väitetäänkin, että venäjässä suositaisiin imperfektiivistä aspektia kieltolauseissa, on kuitenkin hyvin yleistä, että kieltolauseen verbin aspekti on perfektiivinen, vrt. (45).

- (45) On vse-taki dom ne *postroil*. (Hän ei sittenkään rakentanut taloa)

Lisäksi on selvää, että venäjän kieliopissa tarvitaan sääntö, jonka mukaan kieltolauseen objekti usein on genetiivissä eikä akkusatiivissa, ja tämä sääntö on yleisesti ottaen riippumaton aspekteista. Mutta tuskin on sattuma, että venäjän kielletyt objektit merkitään genetiivillä ja suomen kielletyt objektit partitiivilla, so. sijoilla, joilla on rakenteellisesti samankaltaiset funktiot näiden kielten morfologisissa järjestelmissä (ovathan molemmat muodollisessa oppositiossa akkusatiiviin). Vrt. tässä suhteessa alaviitteen 9 ylimalkaiseen toteamukseen sijojen ”peruskäytöistä”. Käsiteltävissä tapauksissa suomen partitiivin ja venäjän genetiivin yksi peruskäyttö olisi siis kieltolauseen objektiin liittyminen.

Aspektin ja kiellon ilmaisemisen lisäksi suomen akkusatiivi / partitiivi -oppositiolla on kolmaskin funktio, nimittäin totaalisten (”määräisten”) ja

ei-totaalisten ("epämääräisten", oik. ylijäämän sallivien¹¹) paljouksien¹² erottimena. Vrt.:

- (46) Ostin *olutta*. (Jag köpte *öl*)
 (47) Ostin *oluen*. (Jag köpte *en öl~ ölet*)
 (48) Ostin *pullon* *olutta*. (Jag köpte *en flaska öl*)

Suomen sijaerolla ei tässä ole samaa funktiota kuin ruotsin ja englannin artikkeleilla. *En flaska öl* ja *a bottle of beer* ilmaisevat totaalisuuden vaikka ne spesiekseltään ovatkin epämääräisiä nominilausekkeita. Itse asiassa käsite "ei-totaaliseen paljouteen viittaava NP" on suurin piirtein samaa kuin "kvantifioimaton ei-totaalinen NP" eli NP ilman edeltävää artikkelia tai kvanttoria.

Siten ruotsin ja englannin ero artikkeli / artikkelittomuus vastaa suomen eroa totaalinen paljous / ei-totaalinen paljous, joista jälkimmäinen saa partitiivin. Toisaalta ruotsin ja englannin ero määräisten ja epämääräisten artikkelien välillä on pääasiassa tekstuaalinen keino; suomen lähin vastine tälle on sanajärjestys.¹³

Suomen kieliopissa esitetään tavallisesti, että objektien totaalisuusoppositio ("kokonaisobjekti" vastaan "osaobjekti") on voimassa vain milloin verbin ilmaisema toiminta on resultatiivista, so. meidän viitekehysessämme imperfektiivistä. Totaliteettien oppositio kumoutuu siis imperfektiivisessä aspektissa. Eihän juurikaan voi sanoa **Hän on juomassa oluen* (imperfektiivinen aspekti, totaalinen objekti). Näin ollen saamme seuraavan kaavion aspektien ja totaliteettien yhdistämismahdollisuuksista.

	(49) TOTAALINEN PALJOUS	EI-TOTAALINEN PALJOUS
PERFEKTIIVINEN ASPEKTI	Ostin <i>oluen</i> .	Ostin <i>olutta</i> .
IMPERFEKTIIVINEN ASPEKTI	Ostin <i>olutta</i> .	

¹¹ Ks. tästä Itkonen (1975, s. 2–5). Käsitteemme "totaalinen" tarkoittaa suurin piirtein samaa kuin "(kvantitatiiviselta spesiekseltään) määräinen" ja "ei-totaalinen" taas samaa kuin "(kvantitatiiviselta spesiekseltään) epämääräinen".

¹² Partitiivin ja akkusatiivin-nominatiivin jakaumaa kuvattaessa käsite "paljous" ei tietenkään riitä, koska se ei kata mm. jaottomien sanojen yksikkömuotoja (*auto, pullo* jne.). Yksinkertaisuuden vuoksi puhumme kuitenkin tässä ja jatkossa vain paljouksista. Vrt. myös Itkonen (1975).

¹³ Vrt. Hakulinen (1976) ja F. Karlsson (1976).

Aivan kuten kieltolauseiden kohdalla voisi tässäkin tapauksessa argumentoida sen puolesta, että yleinen aspektisääntö riittää selittämään objektin sijanvalinnan. On ainakin kaksi mahdollista selitystä sille, miksi toiminta on imperfektiivistä (irresultatiivista), kun objektina on kvantifioimaton NP: joko tällaisilla nominilausekkeilla ei ylipäättänsä ole tarkoitteita tai sitten ne viittaavat luokkiin tahi lajeihin, ja vain osa luokasta tai lajista on kulloinkin kyseessä. Jälkimmäinen käsitys on tietenkin perinteisen kielitieteen osaobjektin käsitteen perustana.

Molemmat esittämämme tulkinnat sopivat hyvin yhteen sen luonnehdinnan kanssa, mikä yllä on annettu akkusatiiviobjektille. Edellisen tulkinnan mukaan tilanmuutos tarkoitteessa ei ole mahdollinen, koska tarkoitteita ei ole olemassa, ja jälkimmäisen tulkinnan mukaan taas toiminta koskee vain tarkoitteen osaa eikä siksi ole tuloksellinen siinä mielessä, että se johtaisi RATKAISEVAAN muutokseen objektin tarkoitteen tilassa — tämä saavutetaan vasta kun toiminta koskee objektin KOKO tarkoitetta.

Lisäksi on syytä panna merkille, ettei ole mitään morfologista ilmiötä imperfektiivis-ei-totaalisen ja imperfektiivisen tulkinnan välillä sellaisissa lauseissa kuin *Ostin olutta*. Pikemminkin kulloiseenkin tulkintaan päästään kontekstin avulla.

(50) *Ostin olutta* ja sitten menin kotiin. (perf.)

(51) *Ostin olutta* kun hän tuli sisään. (imperf.)

Nämä kaksi tulkintaa eroavat vain toiminnan päättymisen suhteen, mutta tämä ominaisuus on yllä todettu vähämerkityksiseksi objektin sijanmerkinnän kannalta. Viimeksi mainitun pääparametri on ”ratkaiseva muutos”, eikä tätä pidä sekoittaa ”toiminnan päättymiseen”. Kaikki nämä seikat viittaavat siihen, että totaalisen ja ei-totaalisen objektin ero kieltolauseiden objektien tapaan voitaisiin tulkita aspektisäännön erikoistapaukseksi.

Tätä yleistystä voi tukea muillakin argumenteilla. Ensinnäkin on pantava merkille, että totaalisen ja ei-totaalisen oppositio kumoutuu kieltolauseissa, joissa useimmat objektit merkitään partitiivilla.¹⁴ Sellaisten oppositioiden puuttuminen kuin:

(52) *En ostanut olutta.* (Jag köpte inte öl)

(53) **En ostanut oluen.* (Jag köpte inte en öl ~ ölet)

saisi itse asiassa luonnollisimman selityksensä, jos postuloisimme yhden ainoan aspektuaalisen sijanmerkintäsäännön. Ratkaisevia muutoksia ei yl-

¹⁴ Vrt. kuitenkin G. Karlsson (1957), jossa käsitellään eräitä tapauksia, joissa akkusatiivi silti on mahdollinen kieltolauseissakin.

lä sanotun mukaisesti voi saavuttaa kieltolauseissa, ja siksi (53) on automaattisesti epäkieliopillinen.

Edelleen on selviä esimerkkejä verbeistä, jotka eivät salli kaikkia kääntömuotoja (49) mahdollisuuksia. Nämä verbit ovat merkitykseltään kumulatiivisia (vrt. Dahl 1975). Tähän ryhmään kuuluu mm. *juoda*.

(54) Join *olutta*.

A priori odottaisimme tällä lauseella olevan kaksi lauseita (50,51) vastaavaa tulkintaa, nimittäin (i) tulkinta, joka kuvaa ei-totaaliseen olutpaljouteen kohdistuvaa perfektivistä juomista, ja (ii) tulkinta, joka kuvaa imperfektivistä oluen juomista. Tämä ero ei kuitenkaan näytä selvältä. (54) ei myöskään yhdisty ajan adverbiaaleihin sillä tavoin kuin tosi perfektivisen lauseen pitäisi (vrt. myös Yli-Vakkuri 1973).

(55) Join oluen tunnissa.

(56) *Join *olutta* tunnissa.

Sen sijaan ⁽⁵⁾*Ostin olutta tunnissa* tuntuneen paremmalta kuin (56), koska *ostaa* ei ole kumulatiivinen verbi. Tältä osin perfektivinen tulkinta (50) saa lisätukea. Mutta kumulatiivisten verbien partitiiviobjektien perfektiviset tulkinnat tuntuvat kyseenalaisilta sen evidenssin valossa, mikä saadaan (56)-tyyppisistä lauseista. Nämä verbit eivät yhdisty muihinkaan resultatiivisiin määrittäisiin, ja tällaisia anomaliaita esiintyy muissakin kielissä.

(57) *I drank up beer. (Join *olutta* /perf./)

(58) *Jag drack upp öl. (sama)

(59) *Ja s'el jablok. (Söin omenoita /perf./)

Voi siis esittää useita argumentteja sen puolesta, että suomen objektin totaalisuusoppositiokin on perustavan aspektisäännön edustuma,¹⁵ ainakin mitä tulee kvantifioimattomiin objektinominilausekkeisiin.

Tällöin (60) korvaisi (49):n suomen kyseisen rakenteen kuvauksena, sillä lisäyksellä, että semmoiset erot kuin lauseiden (50, 51) välillä perustuvat kontekstin tarjoamiin vihjeisiin.

(60)

PERFEKTIIVINEN ASPEKTI

Ostin *oluen*

IMPERFEKTIIVINEN ASPEKTI

Ostin *olutta*

¹⁵ Vrt. myös Ikola (1972), jossa viitataan juuri tähän tulkintamahdollisuuteen.

Mutta toisaalta kvantifioidut ei-totaaliset objekti-NP:t ovat aivan normaaleja perfektiivisissä yhtä hyvin kuin imperfektiivisissä lauseissa.

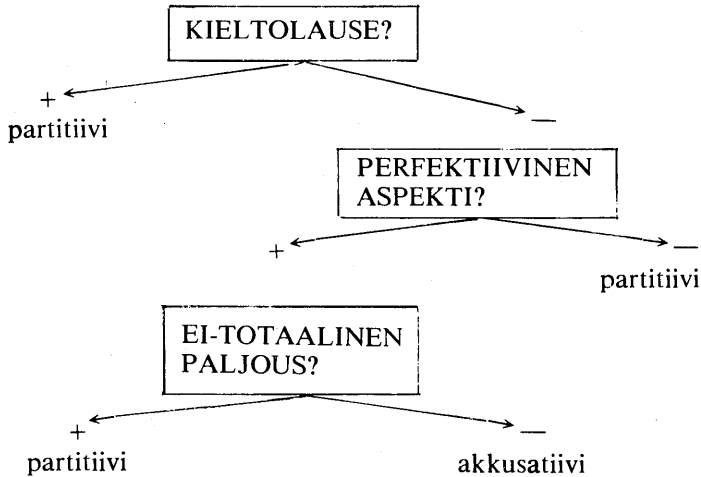
(61) Monia suunnitelmia tehtiin. (perf., imperf.)

(62) Tunnissa tehtiin monia suunnitelmia. (perf.)

Tällaiset seikat viittaavat siihen, että (49):n yksinkertaistaminen (60):ksi voi olla ennen aikaista, vaikka (60) pätisikin kvantifioimattomien objektien suhteen. Siten lienee parasta pitää parametrit perfektiivinen / imperfektiivinen ja totaalinen / ei-totaalinen toisistaan erillään, kunnes suomen kvantifioiduista objektinominilausekkeista on enemmän tietoa.

Tiivistelmänä edellisestä esitämme nyt suomen objektin sijanmerkintää kuvaavan hierarkkisen mallin, jossa olemme pitäneet parametrit kielto, aspekti ja totalisuus erillään toisistaan. Kielto on siinä mielessä voimakas, että aspektin ja totalisuuden oppositiot kumoutuvat kieltolauseissa (joitten objekti melkein aina on partitiivissa). Toiseksi totalisuus on aspektille alisteinen, koska totalisuuden oppositio on voimassa vain perfektiivisissä lauseissa mutta kumoutuu imperfektiivisissä.

(63) SUOMEN OBJEKTINMERKINTÄ

Venäjän objektinmerkintä

Venäjänkin objektin sijanmerkintään vaikuttavat samat tekijät kuin suomessa, vaikka tekijöiden keskinäiset suhteet ovatkin toisenlaiset. Kiel-

tolauseiden objekti on usein genetiivissä samaan tapaan kuin se suomessa on partitiivissa, mutta monissa yhteyksissä käytetään kuitenkin akkusatiivia. Kuten yllä ohimennen pantiin merkille, akkusatiivi on suomessa joskus mahdollinen kieltolauseidenkin objektin sijana, mutta venäjässä tämä on kuitenkin paljon tavallisempaa.

(64) Ja ne kupil *doma*. (gen., = (66))

(65) Ja ne kupil *dom* (Petrova). (akk., = (66))

(66) En ostanut (Petrovin) *taloa*.

Myös aspekti ja totaalisuus (määräisyys) vaikuttavat akkusatiivin ja genetiivin väliseen valintaan, mutta toisella tavoin kuin suomessa. Genetiiviä käytetään kahden ehdon vallitessa: kun (i) objekti viittaa ei-totaaliseen paljouteen, ja (ii) verbi on perfektiivinen. Pääero suomeen verrattuna on se, että imperfektiivisen verbin objekti aina on akkusatiivissa. Objektin sijaanmerkintäjärjestelmissä on kuitenkin samankaltaisuksiakin, koska totaalisuuden oppositio kumoutuu imperfektiivisessä aspektissa samaan tapaan kuin suomessa, vrt. suomen järjestelmää (49) venäjän järjestelmään (67).

	(67) TOTAALINEN PALJOUS	EI-TOTAALINEN PALJOUS
PERFEKTIIVINEN ASPEKTI	Ja kupil <i>pivo</i> . (akk.)	Ja kupil <i>piva</i> (gen.)
IMPERFEKTIIVINEN ASPEKTI	Ja pokupal <i>pivo</i> (akk.)	

Aspektiin ja totaalisuuteen nojautuva objektin sijaanmerkintäjärjestelmän yleisrakenne on siten sama suomessa ja venäjässä. Mutta erojakin on: (i) venäjässä on morfologiset ilmierot kaikkien esiintyvien yhdistelmien välillä, koska aspekti ja totaalisuus ovat toisistaan riippumattomampia kuin suomessa (jossa käytetään samaa morfologista keinoa molemmissa funktioissa), ja (ii) totaalisuusoppositio kumoutuessa imperfektiivisessä aspektissa käytetään venäjässä akkusatiivia mutta suomessa partitiivia.

Palaamme nyt seikkaperäisemmin siihen säännöstöön, joka venäjässä

määrää valinnan akkusatiivin ja genetiivin välillä kieltolauseiden objektin sijoina. Seuraavat tekijät ovat relevantteja.

- (a) määräisyys (määräiset objektit ovat usein akkusatiivissa)
- (b) abstraktisuus (abstraktistarkoitteiset objektit ovat usein akkusatiivissa);
- (c) lauseasema (topikaaliset objektit ovat usein akkusatiivissa).

Lauseet (68a,b) muodostavat syntaktisen minimiparin. Niiden luonteimmat kontekstit olisivat tyyppiä (69a,b).

- (68) (a) Ja ne vižu *mat'*. (akk.) (En näe *äitiä*)
- (b) Ja ne vižu *materi*. (gen.) (En näe *äitiä*)
- (69) (a) Siirry pois, en näe äitiä.
- (b) Äitiä ei näy missään.

Erot voidaan esittää implikaatioiden avulla. Vain (68a) implikoi, että suoran objektin tarkoite on läsnä. "Läsnäolo" voidaan katsoa olemassa-oloksi suhteessa tiettyyn paikkaan. Venäjässä pyritään genetiivin käyttöön milloin NP ei implikoi tarkoitteensa olemassaoloa.

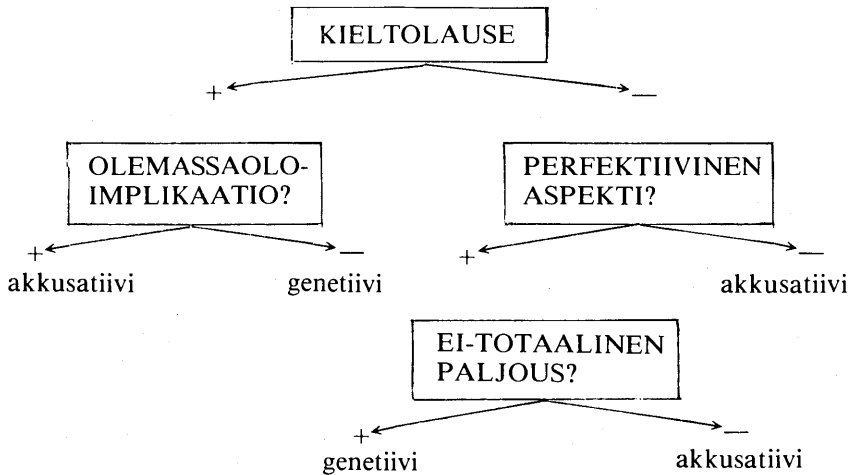
Epämääräiset NP:t implikoivat usein tarkoitteensa olemassaoloa, mutta kiellon esiintyminen lauseessa tavallisesti kumoo tämän implikaation. Tämä ei yleensä päde määräisiin nominilausekkeisiin, joiden olemassaoloimplikaatiot ovat voimassa myös kieltolauseissa. Tästä on kuitenkin eräitä poikkeuksia, mm. (68b). Tällaiset lauseet poikkeavat myös pyrkimyksestä merkitä kieltolauseiden määräiset objektit akkusatiivilla.

Ehdotamme näin ollen seuraavaa sääntöä: kieltolauseen objektit merkitään genetiivillä, jos niihin ei liity olemassaoloimplikaatioita. Vastaavasta ehdosta näyttää olevan kyse myös eräissä suomen kieltolauseiden objektien "odottamattomissa" akkusatiivitapauksissa (vrt. G. Karlsson 1957, s. 36-), sekä edelleen seuraavankaltaisissa subjektin sijavaihtelutapauksissa.

- (71) *Äiti* ei ole kotona. (implikaatio: hän on jossain muualla)
- (72) Kotona ei ole *äitiä* (vastaava implikaatio puuttuu)

Venäjässä on myös monta verbiä, jotka saavat genetiiviobjektin vaikka yllä mainittuja ehtoja ei ole täytetty. Tärkein alaryhmä on ne verbit, joiden yleismerkitys on tyyppiä 'toivoa, kaivata, kysyä, odottaa'. Näille ja kieltolauseille yhteistä on olemassaoloimplikaatioiden puuttuminen. Nämä verbit on kuitenkin yksinkertaisuuden vuoksi jätetty huomiotta seuraavassa kaaviossa, joka on yhteenveto yllä olevasta esityksestä.

(73) VENÄJÄN OBJEKTINMERKINTÄ

Kokoavasti voimme sanoa, että samat tekijät (aspekti, kieltö, totaalisuus) määräävät objektin sijanvalinnan sekä suomessa että venäjässä. Perustava ero on se, että akkusatiivin jakauma on paljon suppeampi suomessa kuin venäjässä (tai kääntäen, että venäjän genetiivillä on suppeampi distribuutio kuin suomen partitiivilla). Tämä ero ilmenee näkyvimmin kieltolauseissa (venäjä sallii akkusatiiveja missä niitä ei sallita suomessa), sekä imperfektiivisissä lauseissa (venäjässä on tavallisesti akkusatiiviobjekti, suomessa taas partitiiviobjekti). Tämän eron takana on se seikka, että suomen objektinmerkintä kaikissa ilmentymissään on pääasiallisesti aspektuaalista, kun taas venäjässä aspektit ja objektin sijanmerkintä ovat eri parametreja. Ne tapaukset, missä suomen objektin sijanmerkintä poikkeaa venäjältä, voidaan siten tulkita ”aspektuaaliseksi interferenssiksi”.

Eksistentiaalilauseiden subjektin sijanmerkintä

Vaikka tämän artikkelin päätarkoituksena onkin aspektien ja objektin sijanmerkinnän vertailu, on kuitenkin syytä ottaa huomioon myös eksistentiaalilauseiden kieliopillisen subjektin sijanmerkintä. Molemmilla kielissä on rakenteellisesti ja muodollisestikin samankaltainen kaksijakoinen perusvalinta: venäjässä genetiivin ja nominatiivin, suomessa partitiivin ja nominatiivin välillä.

Suomen kieliopissa annetaan seuraavanlaisia sääntöjä eksistentiaalilauseiden subjektin sijanmerkintää varten.

- (74) Myöntävän eksistentiaalilauseen subjekti on partitiivissa, jos se viittaa jaolliseen ei-totaaliseen tarkoitteeseen. Esimerkkejä:
- (a) Pöydällä on *maitoa*. (jaollinen, ei-totaalinen)
  - (b) Pöydällä on *kuppeja*. (jaollinen, ei-totaalinen)
- (75) Kieltävän eksistentiaalilauseen subjekti on partitiivissa, jos lauseeseen ei liity positiivisia presuppositioita. Esimerkkejä:
- (a) Pöydällä ei ole *kuppia*. (negatiivinen presuppositio)
  - (b) Kallella ei ole *autoa*. (negatiivinen presuppositio)
- (76) Muissa tapauksissa eksistentiaalilauseen subjekti on nominatiivissa (vrt. Hakulinen—Karlsson 1975 tyyppin *Minulla on sinut* suhteen). Esimerkkejä:
- (a) Pöydällä on *kuppi*. (jaoton, totaalinen)
  - (b) Pöydällä on *kupit*. (jaollinen, totaalinen)¹⁶
  - (c) Pöydällä on *maito*. (jaollinen, totaalinen)
  - (d) Eikö pöydällä ole *kuppi*? (positiivinen presuppositio)

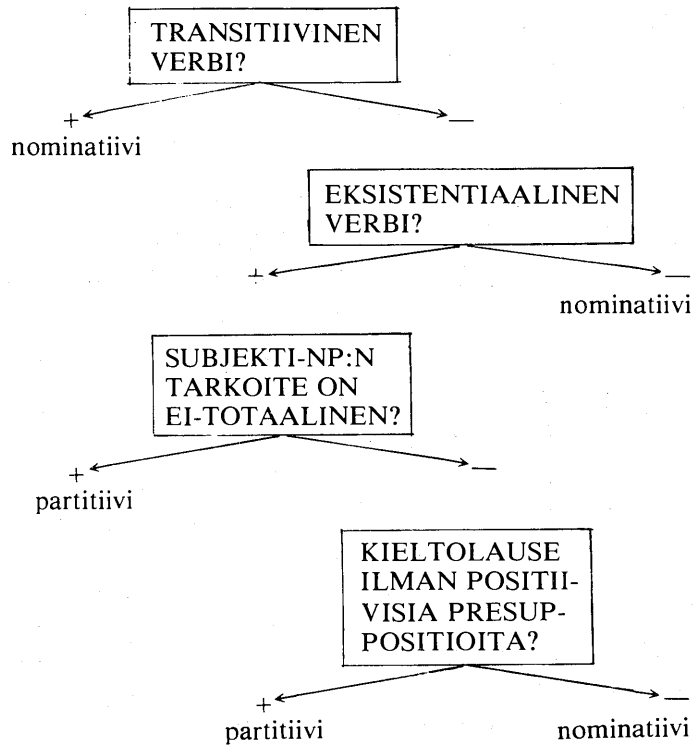
Säännöt (74, 75, 76) ja niiden keskinäiset suhteet voidaan hahmottaa seuraavan hierarkkisen mallin muotoon. Mallissa transitiivistenkin verbien subjektin sijanmerkintä on otettu huomioon.

Emme tässä puutu lähemmin eksistentiaalisuuden ongelmiin. Toteamme vain, että eksistentiaalilauseiden *raison d'être* on tekstuaalinen. Niiden ensisijaisena tehtävänä on uusien tarkoitteiden tuominen tekstiin. Kyse ei ole niinkään paljon ”eksistenssistä” kuin remaattisuudesta (vrt. myös Wähämäki 1975).

Venäjän vastaavia lauseita tarkasteltaessa havaitaan taas, että niissä on samat vaikuttajat kuin suomessakin, mutta että ne ovat toisenlaisissa keskinäisissä suhteissa. Subjekti on genetiivissä erityisesti semmoissa

¹⁶ Mahdollisesti tällaiset mon. nominatiivissa olevat NP-subjektit ovat tarkoitteiltaan jaottomia pikemminkin kuin jaollisia, vrt. Itkonen (1975). Joka tapauksessa ne ovat totaalisia.

(77) SUOMEN SUBJEKTINMERKINTÄ

lauseissa, joiden verbi on intransitiivinen ja eksistentiaalinen ja jotka vielä ovat kieltomuotoisia.

(78) Ne bylo u menja *magnitofona*. (gen., Minulla ei ollut nauhuria)

mutta esim.:

Byl u menja *magnitofon*. (nom., Minulla oli nauhuri)

On toinenkin (perifeerisempi) tapaus, josta yleensä ei mainita venäjän kieliopissa. Eksistentiaaliset verbit saattavat saada genetiivisubjektin myöntölauseissakin edellyttäen, että ne ovat perfektiivisiä ja että subjekti-sanana tarkoite on ei-totaalinen (epämääräinen). Tämä rakenne on jonkin verran puhekielinen, ja tämä lieneekin syy, miksei sitä useinkaan mainita.

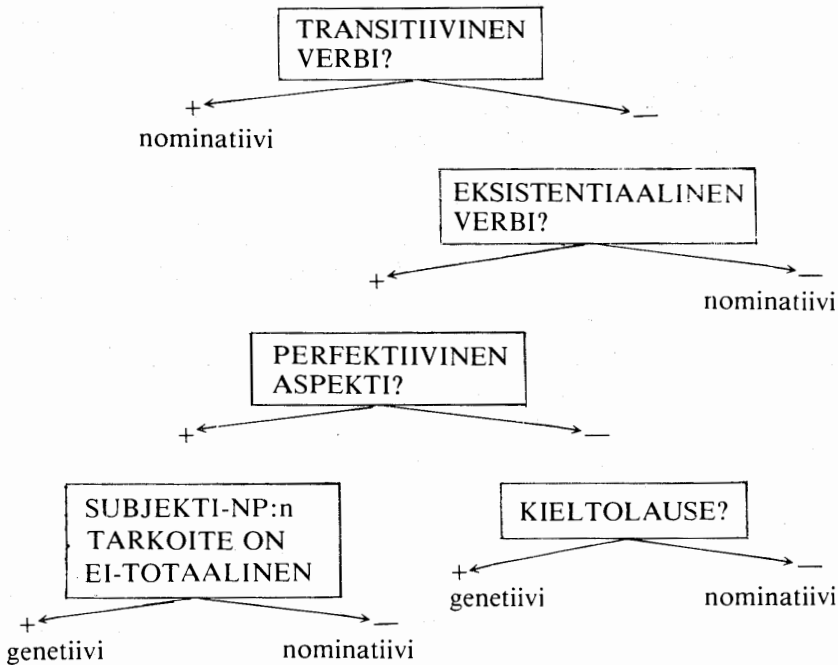
(79) Sobralos' *narodu*. (perf., gen., Kansaa kokoontui)

mutta sen sijaan:

(80) Sobiralsja *narod*. (imperf., nom., Kansaa oli kokoontumassa)

On helppo nähdä, että subjektin sijanmerkintäsäännöt hyvin paljon muistuttavat objektin vastaavia sääntöjä. Subjektisäännöt voidaan esittää seuraavasti.

(81) VENÄJÄN SUBJEKTINMERKINTÄ

Loppunäkökohtia

Olemme nähneet, että subjektin ja objektin sijojen valinta suomessa ja venäjässä perustuu samoihin semanttis-syntaktisiin tekijöihin, joskin tekijöiden keskinäiset suhteet ovat näissä kahdessa kielessä osittain erilaiset. Aspektuaalinen aines vaikuttaa siten enemmän suomen kuin venäjän objektin sijanvalintaan, koska suomessa sijanvalinta on ainoa systemaattinen morfologinen keino, jolla aspektit ilmaistaan. Suomen akkusatiivi /

partitiivi -opposition aspektuaalinen ilmaisukyky on kuitenkin vähäisempi kuin venäjän verbaaliaspektien, koska se on suorassa yhteydessä objektisanan tarkoitteeseen ja verbin ilmaiseman toiminnan tuloksellisuuteen.

On vielä syytä mainita, etteivät käsittelemämme ilmiöt ole mitään suomen ja venäjän erityistuntomerkkejä. *Oppositio partitiivi-genetiivin ja nominatiivi-akkusatiivin välillä* esiintyy myös esim. virossa, lätissä, liettuassa ja puolassa. Viron säännöt ovat suurin piirtein samat kuin suomenkin, ja puola muistuttaa suuresti venäjää (huolimatta eräistä kieltolauseita koskevista eroista). Balttilaisten kielten osalta siteeraamme Sennin (1966) esitystä liettuan partitiivisesta genetiivistä:

”Der adverbale partitive Gen. ist entweder Objektsgenitiv oder Subjektsgenitiv. Als Objektsgenitiv findet er sich im positiven Satz bei tr. Verben, als Subjektsgenitiv bei Existentialverben und anderen intr. und refl. Zeitwörtern intr. Bedeutung sowie einigen unpersönlichen Zeitwörtern. In beiden Fällen bezeichnet er eine unbestimmte Menge einer Materie oder eine unbestimmte Anzahl von konkreten Einzeldingen oder Lebewesen oder abstrakten Begriffe.”

Säännöt ovat siis samankaltaisia tälläkin taholla, kuitenkin siten, että aspekti ei (ainakaan Sennin esityksestä päätellen) näytä keskeiseltä. Koska on kyse geneettisesti erisukuisista mutta maantieteellisesti lähekkäisistä kielistä, ei tunnu täysin mahdottomalta puhua eräästä Itämeren alueen kielten liitosta (Sprachbund).

Kirjallisuutta

- Anderson, S.R. (1970) "A little light on the role of deep structure in semantic representation." Ks. Report No. NSF-26 to the National Science Foundation. The Computation Laboratory of Harvard University. Cambridge, Mass.
- Dahl, Ö. (1969) *Topic and Comment: A Study in Russian and General Transformational Grammar*. Slavica Gothoburgensica 4. Acta Universitatis Gothoburgensis. Distr.: Almqvist & Wicksell, Stockholm.
- Dahl, Ö. (1974) "Some suggestions for a logic of aspects." Ks. *Göteborg Contributions to the Seventh International Congress of Slavists in Warsaw. August 21–27, 1973*. Toim. G. Jacobsson. Slavica Gothoburgensica 6. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Dahl, Ö. (1975) "Constructivist semantics." Ks. *Papers from the Second Scandinavian Conference of Linguistics*. Toim. E. Hovdhaugen. University of Oslo, Dept. of Linguistics.
- Denison, N. (1957) *The Partitive in Finnish*. Annales Academiae Scientiarum Fennicae B:108. Helsinki.
- Forsyth, J. (1970) *A Grammar of Aspect. Usage and Meaning in the Russian Verb*. Cambridge at the University Press.

- Hakulinen, A. (1976) *Suomen kielen generatiivista lauseoppia* 2. Reports on Text Linguistics. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut, Nr. 7. Åbo.
- Hakulinen, A. — Karlsson, F. (1975) "Suomen akkusatiivi: funktionaalinen näkökulma." *Virtittäjä*, s. 339-363.
- Ikola, O. (1972) "Partitiivi subjektin, objektin ja predikaatiivin sijana." *Kielikello* 5, s. 5-12.
- Itkonen, T. (1975) "Erään sijamuodon ongelmia." Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki 1975.
- Karlsson, F. (1976) *Finskans struktur*. Lund: Liber läromedel.
- Karlsson, G. (1957) *Objektets kasus i nufinskt normalspråk i nekande eller därmed jämförbar sats*. Acta Academiae Aboensis. Humaniora XXIII:3. Åbo.
- Karttunen, L. (1975) "On the syntax of the word *paljon* in Finnish." Ks. *Acta linguistica*. Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum. Tallinn: Valgus.
- Kenny, A. (1963) *Action, Emotion and Will*. London/New York: Humanities Press.
- Sadeniemi, M. (1929) "Objektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta." *Virtittäjä*, s. 315-320.
- Senn, A. (1966) *Handbuch der Litauischen Sprache. Band I: Grammatik*. Heidelberg: Carl Winter.
- Vahros, I. (1959) "Venäjän genetiivi ja suomen partitiivi, eritoten objektin ja subjektin kaasuksina." Ks. *Verba docent*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 263. Helsinki.
- Verkuyl, H.J. (1972) *On the Compositional Nature of Aspects*. Foundations of Language Supplementary Series 15. Dordrecht: Reidel.
- Wiik, K. (1974) Suomen eksistentiaalilauseiden "subjekti". *Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja* 13. Turku.
- Wright, G.H. von (1963) *Norm and Action*. Routledge and Kegan Paul: London.
- Wähämäki, B. (1975) Om finskans existentialsatser och därtill hörande problem. Julkaisematon lisensiaatintyö. Åbo Akademi, Finska institutionen.
- Yli-Vakkuri, V. (1973) Suomen kielen objektikonstruktiosta. Julkaisematon lisensiaatintyö. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.
- Zaliznjak, A.A. (1967) *Russkoe imennee slovoizmenenie*. Nauka: Moskva.

ÖSTEN DAHL – FRED KARLSSON: *Verbal aspects and object marking: a comparison between Finnish and Russian*

Our main concern in this paper is to compare Finnish object marking with Russian verbal aspects in the framework of a general theory of aspect. We try to assess the extent to which Russian and Finnish are similar with regard to aspect signalling. We also study the other functions of Finnish object marking as compared with Russian. Furthermore, we briefly touch upon some Finnish-Russian similarities with regard to case marking of grammatical subjects in existential sentences.

As our theoretical point of departure we adopt the framework of constructivist semantics. In this theory, the perfective aspect is analyzed as an instruction to construct a new model of the world. The perfective aspect is thus regarded as a crucial change, i.e. as a transition from one state to another. This view is in accord with traditional descriptions of the Russian perfective aspect and its close Finnish equivalent, the accusative object.

The basic traits and functions of the aspects are common to both languages. Both aspectual systems are manifestations of the semantically and logically fundamental distinction outlined above (perfective aspects induce decisive changes, imperfective aspects don't). But there are differences between Finnish and Russian, too. Russian signals aspects by means of intraverbal morphological processes, whereas Finnish uses case marking of the direct object. Thus, Finnish aspects are much more restricted in scope, since they are tied to the reference and meaning of the direct object. This restriction being absent from Russian, aspects can be marked on a much larger class of verbs.

Secondly, aspects are more clearly separated from the system for marking definiteness distinctions on object NP's in Russian than in Finnish, since Russian uses two morphological devices (aspects and case marking) where Finnish has only one (case marking), cf. (49) and (67). In fact, there are some arguments in Finnish that the definiteness distinction could be regarded as a subcase of the aspectual distinction. A striking similarity between Finnish and Russian can be found in the fact, that the interaction between aspects and definiteness marking is similar: the definiteness distinction is neutralized in the imperfective aspect in both languages.

The third factor (in addition to aspects and case marking) which affects the case marking of the direct object is negation. Again, we find interaction differences between Finnish and Russian. The accusative is much more frequent in Russian than in Finnish negative sentences.

The final section of the paper contains a comparison of the case marking of the grammatical subject in existential sentences. The same three parameters just mentioned (aspect, negation, definiteness) are involved in both languages, but their mutual relations are slightly different.